

Міжнародні фінанси

Світлана ВОВК

**МІЖНАРОДНІ ПОТОКИ
ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ
ТА УЧАСТЬ УКРАЇНИ В НИХ**

Резюме

Розглянуто та проаналізовано світові потоки прямих іноземних інвестицій загалом та участь України в них. Досліджено роль транснаціональних компаній у процесах здійснення прямих інвестицій та тренди розвитку форм та методів інтернаціоналізації діяльності міжнародних компаній.

Ключові слова

Прямі іноземні інвестиції, транснаціональна компанія, світове (глобальне) місто, стратегія злиття і поглинання, міжнародний бізнес, підходи до ведення міжнародного бізнесу.

Класифікація за JEL: F21.

© Світлана Вовк, 2009.

Вовк Світлана, викладач, аспірант кафедри менеджменту Тернопільського національного економічного університету, Україна.

Актуальність теми

З кожним десятиліттям з трьох факторів виробництва, визначених Адамом Смітом – земля, праця і капітал, дедалі більшого значення набуває останній фактор – капітал, а точніше, його мобільність у світовому масштабі та вплив на розвиток як інших факторів процесу відтворення, так і загалом економік країн світу. Беручи до уваги те, що нині світове господарство характеризується розвитком взаємозалежностей і взаємозв'язками між країнами світу, мобільність капіталу як фактору виробництва стала важливим чинником зростання світової економіки загалом і кожної країни світу зокрема, і тому сучасний етап розвитку світової економіки характеризується зростанням ролі прямих іноземних інвестицій.

Постановка завдань

Основною метою даної статті є дослідження міжнародних потоків прямих іноземних інвестицій та участь України в них. Для того щоб досягти поставленої мети, визначено такі завдання: проаналізувати динаміку обсягів та напрямів ПІІ у світовій економіці; роль ТНК у процесах ПІІ; оцінити масштаб участі України у світових потоках ПІІ.

Світові потоки прямих іноземних інвестицій

Останні десятиліття ознаменувалися значним ростом прямих іноземних інвестицій у світовій економіці. Так, після зростання протягом чотирьох років поспіль глобальний притік ПІІ збільшився в 2007 р. на 30% і сягнув 1833 млрд дол., що набагато вище від попередньої рекордної позначки, зафіксованої у 2000 р. (див. рис. 1).

Загалом, починаючи з 1970 р. і до початку 2008 р., умовно можна виділити три етапи активізації процесів здійснення ПІІ у світовій економіці:

- I етап – 1970–1990 роки. ПІІ зростають незначно, але стабільно;
- II етап – 1991–2000 рр. Дуже сильно зростають обсяги ПІІ у світовій економіці, для порівняння, відносно 1970 р. – у 105 разів, відносно початку періоду, 1991 р. – у 9,1 разу;
- III етап – 2003–2007 рр. Відбувається зростання ПІІ відносно 1970 р. – у 97 раз, відносно початку періоду, тобто 2003 р. – у 2,3 разу (див. рис. 1).

Рисунок 1.

Потоки ПІІ у світовому господарстві

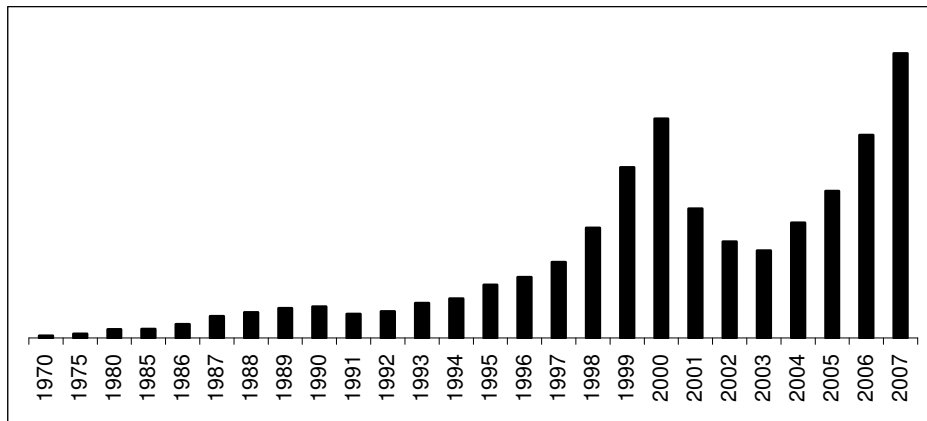
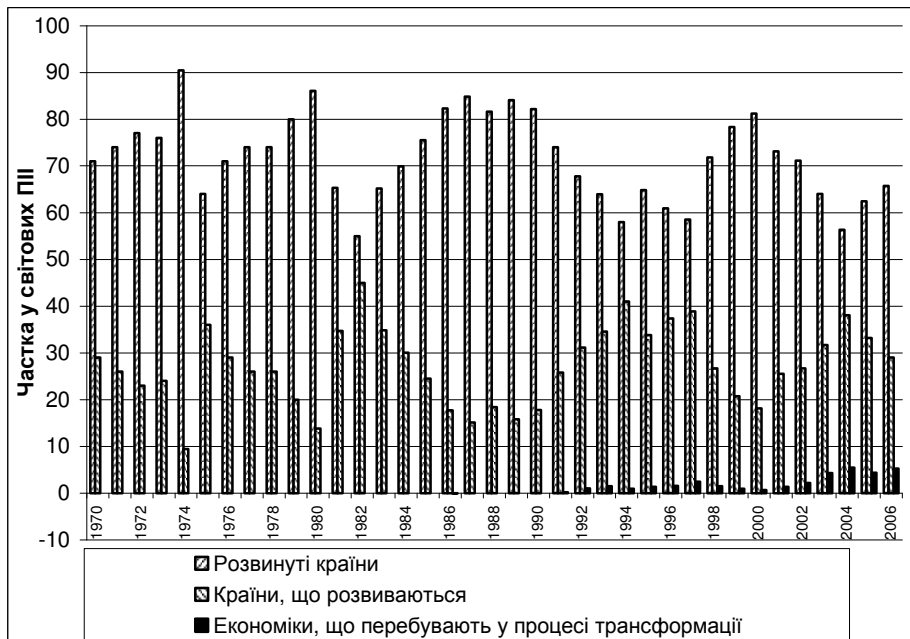

Рисунок 2.

Потоки ПІІ у світовій економіці

Як бачимо, найбільшою динамікою зростання ПІІ характеризуються другий та третій етапи.

При побудові рисунку з розрахунків часток країн світу в потоках прямих іноземних інвестицій спостерігається цікава тенденція (див. рис. 2), яку можемо ідентифікувати як дію «принципу дзеркала»: активізація процесів здійснення ПІІ розвинутими країнами супроводжується автоматичним зменшенням активізації інвестиційної активності країн, що розвиваються. Існує тренд на перспективу до врівноваження частки участі країн, які розвиваються, відносно розвинутих країн світу.

Лівова частка у світових потоках ПІІ належить розвинутих країнам. Так, до країн, які отримали найбільше ПІІ, у 2007 р. належали США, Велика Британія, Франція, Канада і Нідерланди (табл. 1). Регіоном, який найбільше отримав ПІІ, був Європейський Союз (2/3 сукупного притоку ПІІ у розвинуті країни).

Переважна частина іноземних інвестицій у реальну економіку країн, які розвиваються, концентрується в порівняно невеликій групі найбільш динамічних і успішних країн. Завдяки більш досконалому техніко-технологічному і соціокультурному потенціалу, вони, як правило, краще і швидше адаптуються до глобальних тенденцій та імперативів [11; 5]. Серед країн цієї групи найбільше отримали ПІІ Китай, Гонгконг (Китай) і Російська Федерація.

Більш стабільною відносно участі у світових потоках ПІІ є група країн, економіка яких перебуває у процесі трансформації. Їхня частка у світових ПІІ є дуже незначною, так, станом на 2006 р. вона становить 5,3%.

Загалом, згідно з класифікацією UNCTAD відносно приливу та потенціалу залучення ПІІ, країни світу поділено на чотири групи (див. табл. 2): передні бігуни (front-runners); нижчі від потенціалу (below potential); вищі від потенціалу (above potential); нижні виконавці (under-performers).

В останні десятиліття зростає увага наукових кіл до феномену так званих світових, або глобальних міст (див. табл. 3). Сучасна теорія світових міст виходить, насамперед, з особливої участі низки центрів в архітектурі глобальної суспільно-політичної обстановки і світового господарства. Будучи місцем розташування ключових індивідуумів, закладів і організацій, вони управляють, маніпулюють, диктують і визначають формування та відтворення капіталізму в усьому світі, слугують свого роду командними і контрольними пунктами глобальної геополітичної та геоекономічної системи [8; 10]. Така ситуація дає можливість говорити про становлення глобальної градоцентричної (містоцентричної) моделі просторової організації всієї світової системи.

Таблиця 1.

Потоки ПІІ, за регіонами, 1995–2007 роки, млрд дол. США

Регіон/ країна	Притік ПІІ							Відтік ПІІ						
	1995- 2000*	2002	2003	2004	2005	2006	2007	1995- 2000*	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Розвинуті країни	539,3	442,9	361,1	403,7	611,3	940,9	1247,6	631,0	483,2	507,0	786,0	748,9	1087,2	1692,1
Європа	327,9	316,6	798,8	218,7	505,5	599,3	848,5	450,9	279,9	307,1	402,2	689,8	736,9	1216,5
ЄС	314,6	309,4	259,4	214,3	498,4	562,4	804,3	421,6	265,6	285,2	368,0	609,3	640,5	1142,2
Японія	4,6	9,2	6,3	7,8	2,8	96,5	22,5	25,1	32,3	28,8	31,0	45,8	50,3	73,5
США	169,7	74,5	53,1	135,8	104,8	236,7	232,8	125,9	134,9	129,4	294,9	15,4	221,7	313,8
Інші розвинуті країни	37,1	42,6	21,8	41,3	-1,7	111,3	143,7	29,2	36,0	41,8	58,0	-2,1	78,4	88,3
Країни, які розвиваються	188,3	171,0	180,1	283,6	316,4	413,0	499,7	74,4	49,6	45,0	120,0	117,6	212,3	253,1
Африка	9,0	14,6	18,7	18,0	29,5	45,8	53,0	2,4	0,3	1,2	2,0	2,3	7,8	6,1
Латинська Америка і Карибський басейн	72,9	57,8	45,9	94,4	76,4	92,9	126,3	21,1	12,1	21,3	28,0	35,8	63,3	52,3
Азія та Океанія	106,4	98,6	115,5	171,2	210,6	274,3	320,5	51,0	37,3	22,5	89,9	79,5	14,1	194,8
Азія	105,9	98,5	115,1	170,3	210,0	272,9	319,3	51,0	37,2	22,5	89,9	79,4	141,1	194,7
Західна Азія	3,3	5,5	12,0	20,6	42,6	64,0	71,5	0,9	3,2	-1,9	7,7	12,3	23,2	44,2
Східна Азія	70,7	67,7	72,7	106,3	116,2	131,9	156,7	39,6	27,6	17,4	62,9	49,8	82,3	102,9
Китай	41,8	52,7	53,5	60,6	72,4	72,7	83,5	2,0	2,5	2,9	5,5	12,3	21,2	22,5
Південна Азія	3,9	7,1	5,9	8,1	12,1	25,8	30,6	0,3	1,8	1,6	2,3	3,5	13,4	14,2
Південно-Східна Азія	28,0	18,1	24,6	35,2	39,1	51,2	60,5	10,2	4,7	5,3	17,0	13,8	22,2	33,5
Океанія	0,5	0,1	0,4	0,9	0,5	1,4	1,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Південно-Східна Європа і СНД (країни з перехідною економікою)	7,3	11,3	19,9	30,4	31,0	57,2	85,9	2,0	4,6	10,7	14,1	14,3	23,7	51,2
Південно-Східна Європа	1,2	2,2	4,1	3,5	4,8	10,0	11,9	0,1	0,5	0,1	0,4	0,3	0,4	1,4
СНД	6,1	9,1	15,8	26,9	26,1	47,2	74,0	1,9	4,1	10,6	13,8	14,0	23,3	49,9
Всі країни світу	734,9	625,2	561,1	717,7	958,7	1411,0	1833,3	707,4	537,4	562,8	920,2	880,8	1323,1	1996,5
Для довідки: частка у % від загально-світового обсягу ПІІ														
Розвинуті країни	73,4	70,8	64,4	56,2	63,8	66,7	68,1	89,2	89,9	90,1	85,4	85,0	82,2	84,8
Країни, які розвиваються	25,6	27,4	32,1	39,5	33,0	29,3	27,3	10,5	9,2	8,0	13,0	13,3	16,0	12,7
Південно-Східна Європа і СНД (країни з перехідною економікою)	1,0	1,8	3,5	4,2	3,2	4,1	4,7	0,3	0,9	1,9	1,5	1,6	1,8	2,6

Примітка: * – Середньорічний показник

Джерело: [1]

Таблиця 2

Матриця припливу ПІІ та потенціал їх залучення за країнами світу
(станом на 2006 р.)

	Високий рівень залучення ПІІ <u>front-runners</u>	Низький рівень залучення ПІІ <u>below potential</u>
Високий потенціал залучення ПІІ	Азербайджан, Багами, Бахрейн, Бельгія, Бруней Болгарія, Чилі, Хорватія, Кіпр, Чехословацька Республіка, Домініканська Республіка, Естонія, Гонгконг (Китай), Угорщина, Ісландія, Ізраїль, Йорданія, Казахстан, Латвія, Литва, Люксембург, Малайзія, Мальта, Монголія, Нідерланди, Нова Зеландія, Оман, Панама, Польща, Румунія, Саудівська Аравія, Сінгапур, Словаччина, Швеція, Таїланд, Тринідад і Тобаго, Туніс, Україна, Об'єднані Арабські Емірати, Велика Британія	Алжир, Аргентина, Австралія, Австрія, Білорусія, Бразилія, Канада, Китай, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Іран, Італія, Японія, Кувейт, Лівія, Мексика, Норвегія, Португалія, Катар, Корея, Російська Федерація, Словенія, Іспанія, Швейцарія, Тайвань (Китай), Сполучені Штати Америки, Венесуела
Низький потенціал залучення ПІІ	<u>above potential</u> Албанія, Вірменія, Ботсвана, Колумбія, Конго, Коста-Рика, Єгипет, Ефіопія, Гамбія, Грузія, Гвінея, Гуана, Гондурас, Ямайка, Киргизстан, Ліван, Молдова, Намібія, Нікарагуа, Нігерія, Перу, С'єра Ліона, Судан, Таджикистан, Македонія, Того, Уганда, Об'єднана Республіка Танзанія, Уругвай, В'єтнам і Замбія	<u>under-performers</u> Ангола, Бангладеш, Бенін, Болівія, Буркіна-Фасо, Камерун, Кот-д'Івуар, Демократична Республіка Конго, Еквадор, Сальвадор, Габон, Гана, Гватемала, Малі, Марокко, Мозамбік, М'янма, Непал, Нігер, Пакистан, Папуа Нова Гвінея, Парагвай, Філіппіни, Руанда, Сенегал, Південна Африка, Шрі-Ланка, Суринам, Сирія, Туреччина, Узбекистан, Ємен і Зімбабве

Таблиця 3.

Рейтинг світових міст (за П. Тейлором)

Категорії світових міст	Міста	
α (Альфа) – Провідні	12	Лондон, Нью-Йорк, Париж, Токіо
	10	Гонконг, Лос-Анджелес, Мілан, Сінгапур, Чикаго, Франкфурт-на-Майні
β (Бета) – Головні	9	Сан-Франциско, Сідней, Торонто, Цюрих
	8	Брюссель, Мадрид, Мехіко, Сан-Паулу
	7	Москва, Сеул
γ (Гамма) – Другорядні	6	Амстердам, Бостон, Вашингтон, Каракас, Даллас, Джакарта, Дюссельдорф, Женева, Йоганнесбург, Мельбурн, Осака, Прага, Сант-Яго, Тайбей, Х'юстон
	5	Бангкок, Варшава, Монреаль, Пекін, Рим, Стокгольм
	4	Атланта, Барселона, Берлін, Будапешт, Буенос-Айрес, Копенгаген, Гамбург, Стамбул, Куала-Лумпур, Маніла, Маямі, Мінеаполіс, Мюнхен, Шанхай
D – Ті, які формуються	3	Афіни, Відень, Дублін, Люксембург, Ліон, Мумбай (Бомбей), Нью-Делі, Ріо-де-Жанейро, Тель-Авів, Філадельфія, Хельсінкі
	2	Абу-Дабі, Алма-Ата, Бірмінген, Богота, Братислава, Брізбен, Бухарест, Каїр, Клівленд, Кельн, Детройт, Дубаї, Хошімін, Київ, Лімо, Лісабон, Манчестер, Монтевідео, Осло, Роттердам, Сіетл, Штутгарт, Гаага, Ванкувер
	1	Аделаїда, Антверпен, Балтімор, Бангалор, Богота, Бразілія, Калгарі, Кейптаун, Колумбус, Дрезден, Единбург, Генуя, Глазго, Гуанчжоу, Ханой, Канзас, Лідс, Лілль, Марсель, Річмонт, Санкт-Петербург, Ташкент, Тегеран, Турін, Утрехт

Джерело: [8; 14].

У мережевій моделі GaWC наукового колективу «Дослідницька група глобалізації і світових міст» представлено концепцію, яка дає можливість її формалізації у вигляді трирівневої мережі: рівень світової економіки; рівень міста як вузлового пункту, у якому продукуються наукові послуги; корпоративний рівень.

Глобальні центри володіють потужним демографічним комплексом і створюють крупні агломерації. Глобальні міста є найбільшими приймаючими центрами міграційних потоків, які здійснюються з усіх регіонів світу.

В умовах розвитку процесів глобалізації та транснаціоналізації оцінки і рейтинги економічної потужності й управлінської ролі світових міст тісно пов'язані з розміщенням штаб-квартир найбільших ТНК. Щорічне ранжування найбільших ТНК, яке здійснює, зокрема, журнал Fortune, доволі сильно варіює, у тому числі в результаті укладання альянсів, злиття і поглинання компаній, залежно від кон'юнктури, яка склалась на світових ринках, тощо. Однак, як би не змінювався склад крупніших ТНК, концентрація їх штаб-квартир у глобальних центрах залишається загалом достатньо стійкою.

Володіючи колосальним економічним потенціалом, світові міста виступають як ключові фокуси не лише національної території, а й усього світового господарства, які через мережеві структури ТНК здатні контролювати всю глобальну економіку. «Командний склад» таких центрів достатньо обмежений і консервативний, хоч останнім часом виражений тренд до розширення його спискового складу і географії за рахунок нових динамічно зростаючих міст.

ТНК і процеси ПІІ

Як уже зазначалося, значний вплив на зростання мобільності капіталу як фактору виробництва здійснили ТНК (див. табл. 4).

Із розвитком та впровадженням нових методів і форм ведення бізнесу ТНК сформувалася масштабна база методів виходу на іноземні ринки, які ми можемо систематизувати за трьома основними критеріями: масштаб інвестицій (від формування відділу збуту до організації здійснення повного циклу виробництва; тип партнерства (від партнерства з місцевими органами до повного володіння об'єктом інвестування); право власності (від незначної частки в капіталі об'єкта інвестування до 100% володіння ним) (див. рис. 3).

Аналізуючи розглянуті вище форми ПІІ, можна сформувати наступні типи підходів ведення міжнародного бізнесу за критерієм масштабності здійснюваних у процесі цього операцій (див. рис. 4).

Таблиця 4.

Окремі показники ПІІ і міжнародного виробництва, 1982–2007 роки

Показник	Вартість у поточних цінах, млрд дол.				Річні темпи приросту, %						
	1982	1990	2006	2007	1986- 1990	1991- 1995	1996- 2000	2004	2005	2006	2007
Притік ПІІ	58	207	1411	1833	23,6	22,1	39,9	27,9	33,6	47,2	29,9
Відтік ПІІ	27	239	1323	1997	25,9	16,5	36,1	63,5	-4,3	50,2	50,9
Сумарний обсяг ввезених ПІІ	789	1941	12470	15211	15,1	8,6	16,1	17,3	6,2	22,5	22,0
Сумарний обсяг вивезених ПІІ	579	1785	12756	15602	18,1	10,6	17,2	16,4	3,9	20,4	22,3
Дохід від ввезених ПІІ	44	74	950	1128	10,2	35,3	13,1	31,3	31,1	24,3	18,7
Дохід від вивезених ПІІ	46	120	1038	1220	18,7	20,2	10,2	42,4	27,4	17,1	17,5
Транскордонні ЗІП	...	200	1118	1637	26,6	19,5	51,5	37,6	64,2	20,3	46,4
Обсяг продажів іноземних філіалів	2741	6126	25844	31197	19,3	8,8	8,4	15,0	1,8	22,2	20,7
Валова продукція іноземних філіалів	676	1501	5049	6029	17,0	6,7	7,3	15,9	5,9	21,2	19,4
Сукупні активи іноземних філіалів	2206	6036	55818	68716	17,7	13,7	19,3	-1,0	20,6	18,6	23,1
Експорт іноземних філіалів	688	1523	4950	5714	21,7	8,4	3,9	21,2	12,8	15,2	15,4
Чисельність працівників іноземних філіалів, тис. чол.	21524	25103	70003	81615	5,3	5,5	11,5	3,7	4,9	21,6	16,6
<i>Для довідки</i>											
ВВП (у поточних цінах)	12083	22163	48925	54568	9,4	5,9	1,3	12,6	8,3	8,3	11,5
Валові вкладення в основний капітал	2798	5102	10922	12356	10,0	5,4	1,1	15,2	12,5	10,9	13,1
Надходження у вигляді роялті та ліцензійних платежів	9	29	142	164	21,1	14,6	8,1	23,7	10,6	10,5	15,4
Експорт товарів і нефакторних послуг	2395	4417	14848	17138	11,6	7,9	3,8	21,2	12,8	15,2	15,4

Джерело: [1].

Рисунок 3.

Прямі іноземні інвестиції ТНК

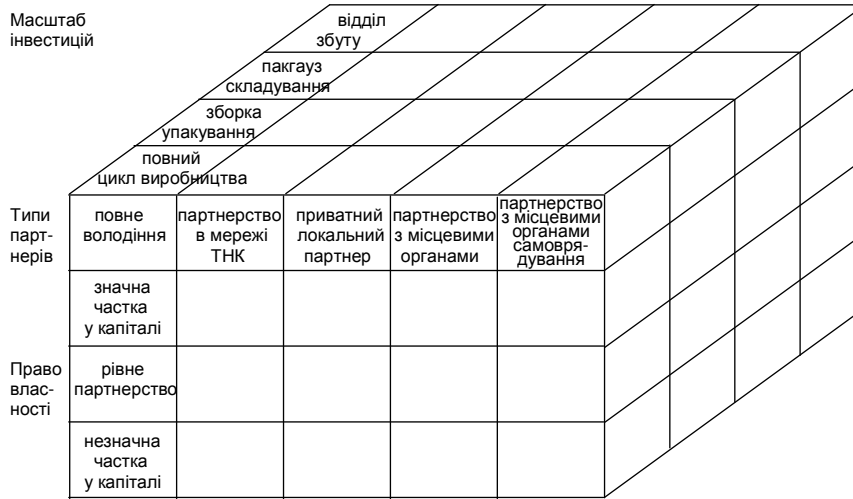

Рисунок 4.

Типи підходів ведення бізнесу міжнародними компаніями

<p><i>Координація кількох видів діяльності паралельно в кількох країнах (логістичний підхід)</i></p>	Впровадження експорту/імпорту	Мультинаціональний трейдер
	Впровадження географічного фокусування бізнесу	Впровадження глобального фокусування бізнесу
<p><i>Координація діяльності зі створення і продовження ланцюга доданої вартості</i></p>	незначна	значна
<p><i>Координація великої кількості операцій/діяльності в кількох країнах</i></p>	<p><i>Кількість країн, у яких здійснює бізнес компанія</i></p>	

Розвиток міжнародної діяльності ТНК вплинув і на техніку здійснення цих операцій, що в результаті стало передумовою формування нових організаційних моделей їхніх структур, які слід розглядати не як щось, що вже відбулося, а як тенденцію до розвитку процесів інтернаціоналізації капіталу (див. табл. 5).

У зв'язку з вищепереліченими процесами, розширилась і типологія корпоративних угод ПІІ. На сьогодні всі корпоративні угоди ПІІ можна характеризувати за такими критеріями: форми кооперації; участь у капіталі / без участі в капіталі; межі контракту; умови трансферу ресурсів та прав; методи трансферу; типові методи компенсації (винагороди).

Таблиця 5.

Характерні риси ідеально-типової організаційної моделі ТНК

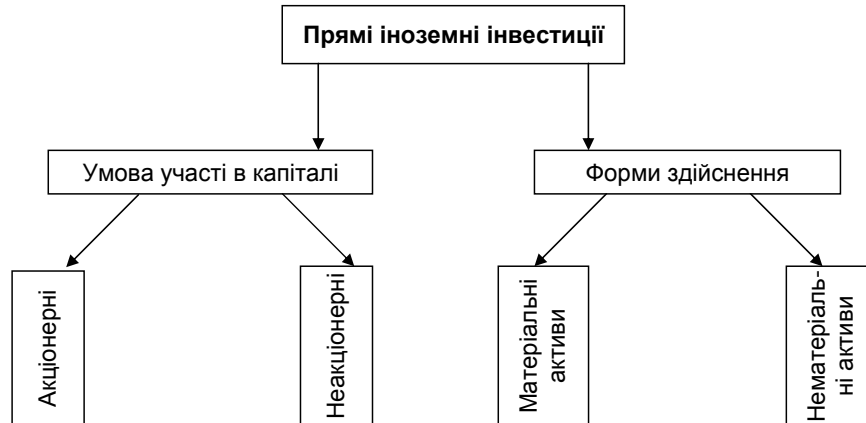
Характерні риси	Організаційна модель			
	Координована федерація	Децентралізована федерація	Централізована стратегія вузлового пункту	Інтегрована мережа
1. Конфігурація цінностей і якостей	Централізовані, децентралізовані й інші	Децентралізовані й у національних межах незалежні	Централізовані й зорієнтовані на світовий ринок	Розкидані географічно, незалежні та спеціалізовані
2. Роль іноземної філії	Прийняття і використання компетенцій материнської організації	Виявлення і використання місцевих ринкових можливостей	Перебудова стратегій материнської організації	Диференційований внесок національних підрозділів у інтегровану міжнародну діяльність
3. Розвиток і поширення знань	Отримання знань у материнській організації та їх застосування для розвитку іноземних філій	Виявлення і збереження знань у кожному підрозділі	Виявлення і збереження знань у материнській організації	Спільне здобування і використання знань

Джерело: [6; 157]

Узагальнюючи всі форми, типи тощо здійснення ПІІ, їх можна систематизувати:

Рисунок 5.

Класифікація ПІІ

Дедалі більшого розповсюдження набувають форми неакціонерних ПІІ, які включають проміжні контракти субпідряду, договори з управлінням (згідно з точкою зору К. Маркса, «за своїм змістом управління має двоїстий характер: з одного боку, є суспільний процес праці для виготовлення продукту, з іншого боку – процес зростання капіталу [7; 343]), франчайзингу, ліцензування і спільне використання продукції.

Важливо зазначити, що завдяки зусиллям ТНК (особливо американським) щодо розвитку й організації глобального виробництва відбулися зміни й у методах створення закордонних корпоративних філіалів: якщо у 80-ті роки здебільшого перевагу надавали створенню нових філіалів, то з другої половини 90-х років чітко визначилась нова тенденція – підвищення ролі міжнародних злиттів і поглинань іноземних компаній (див. рис. 6). Зростання актуальності цієї стратегії зумовлено тим, що кінцеві причини злиття і поглинання – прискорення науково-технічного прогресу, глобалізація світових ринків і відкриття ринків національних, посилення міжнародної конкуренції, отримання нових можливостей для збуту, посилення впливу на той чи інший ринок, підвищення ефективності діяльності на основі синергізму (ефект об'єднання ресурсів, який за своєю силою переважає просту суму результатів дії окремих компонентів), збільшення масштабів операцій, зниження

витрат, удосконалення методів управління, диверсифікація ризиків, забезпечення фінансових інтересів. Певну роль відіграють і особисті (поведінкові) мотиви менеджменту і власників.

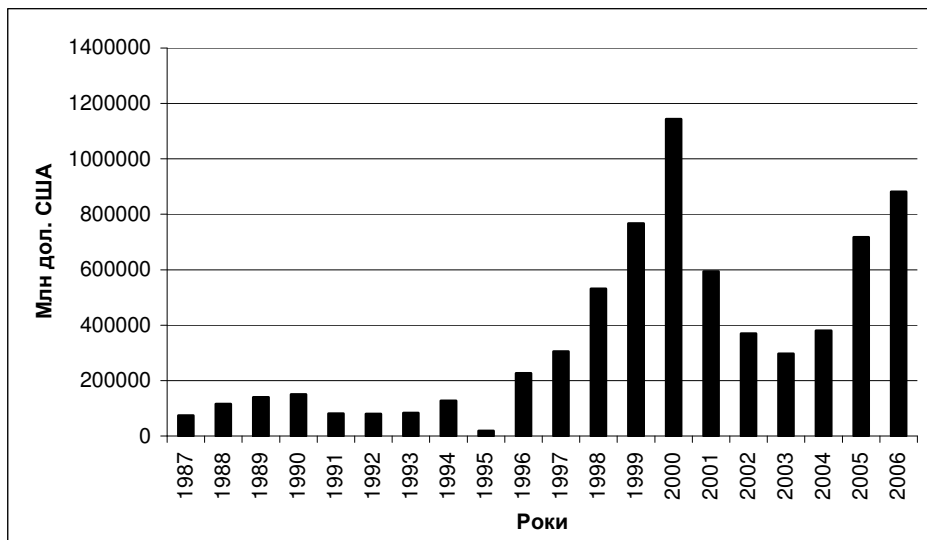
Зростає і роль участі самих ТНК у формуванні дієвої сприятливої інфраструктури як одного з ключових факторів залучення ПІІ, особливо в країнах, які розвиваються. Найбільш використовуваними формами здійснення ПІІ є: менеджмент; лізинг; приватизація; створення нових підприємств; концесія.

Якщо десять-двадцять років тому основними гравцями світового ринку були ТНК з розвинутих країн, то сьогодні має місце тенденція до стрімкої активізації ТНК з нових індустриальних країн.

Значення ТНК у міжнародному виробництві та в усіх інших сферах безперервно зростає. Розширення сфери власної активності дає змогу ТНК мати наступні переваги: ТНК використовують у своїх інтересах не лише природні й людські ресурси, а й науково-технічний потенціал країн-реципієнтів; ТНК проникають на ринки третіх країн і стають «своїми», минаючи митні бар'єри приймаючих країн; маючи філіали і дочірні компанії в різних країнах, ТНК долають обмеженість внутрішнього ринку країн розміщення; ТНК збільшують розміри підприємств і масштаби виробництва до найбільш прибуткового рівня тощо.

Рисунок 6.

Злиття та поглинання у світовому масштабі

Транснаціональні компанії отримують переваги внаслідок отримання вигоди з різниці в економічному стані країн розміщення свого капіталу. Розміщуючи філіали і дочірні компанії в інших країнах, ТНК отримують можливість: отримувати переваги, розміщуючи виробництва в країнах з дешевою сировиною і низькими ставками заробітної плати; планувати й отримувати прибутки в різних країнах залежно від рівня оподаткування доходів у них; пристосовувати свої виробничі схеми і системи збуту до специфічних умов національних ринків різних країн; здійснювати політику бухгалтерського обліку операцій дочірніх компаній і філіалів, вигідну центральній компанії, тощо.

Доцільним є введення А. Субботіним поняття «кордони ринку глобальних компаній», яке дає можливість раціонально і прагматично дивитись на проблему соціально-економічного розвитку світової спільноти. Під кордонами ринку глобальних компаній слід розуміти максимальний об'єм продаж, доступний їм відповідно до купівельної спроможності споживачів товарів і послуг. Носієм кордонів ним було вибрано саме глобальні компанії, оскільки вони домінують на ринках і формують рішення національних і глобальних за масштабами задач політичного і соціально-економічного характеру [10; 75].

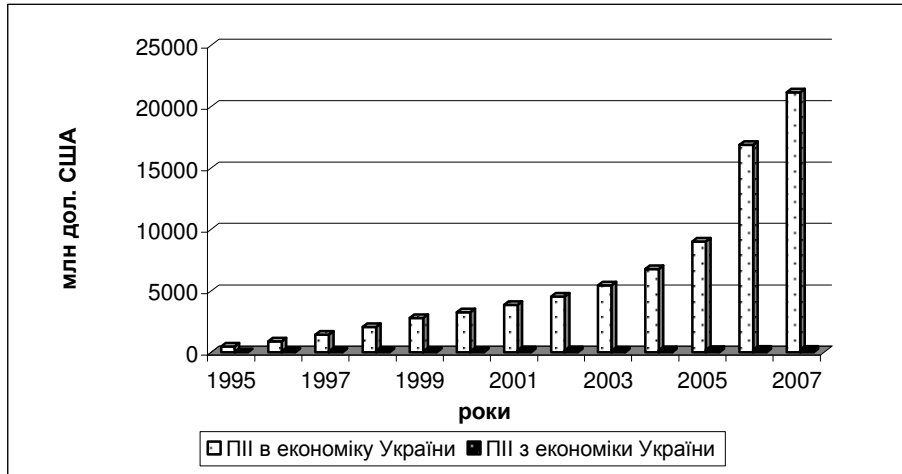
Місце України у світових потоках реального капіталу

Щодо прямих іноземних інвестицій як додаткового джерела фінансування структурної перебудови економіки України, то вони все ще не відіграють вагомій ролі, хоч накопичені обсяги інвестицій наприкінці 2006 р. зросли, порівняно з 2000 р., у 5,15 разу.

Як бачимо з рис. 7, спостерігається значне зростання значення показника прямих іноземних інвестицій в економіку України, ніж з неї. Так, у 1995 р. співвідношення прямих інвестицій з України щодо ПІІ в економіку нашої країни складало 4,2%, а на початку 2007 р. це співвідношення зменшилося до 1,05%.

На противагу тенденціям, які відображено на рис. 8а, кількість підприємств, які здійснювали пряме інвестування в економіку країн світу, зростала значно повільнішими темпами, ніж кількість підприємств, які отримали ПІІ (див. рис. 8б).

Рисунок 7.

**Прямі іноземні інвестиції в економіку України та з неї
за період 1995–2007 рр.**

Щодо регіонального розподілу ПІІ, то тут важливу роль у безпосередньому залученні інвестицій у регіони належить самим регіонам. Їх інвестиційна привабливість визначається дією системи чинників як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. До об'єктивних можна віднести соціально-економічні особливості інвестиційної привабливості регіонів, основні напрями структурної трансформації їх економіки. Інвестори надають перевагу промислово розвинутим регіонам з вигідним економічним положенням. Суб'єктивні чинники безпосередньо пов'язані з характером дій місцевої влади, спрямованих на створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій в економіку регіону. Окрім того, на регіональному рівні місцева влада повинна визначити пріоритетні сфери та галузі інвестування, сприяти зменшенню зовнішніх ризиків та бюрократичних перепон для розвитку спільного підприємництва. Дуже важливим є забезпечення іноземних інвесторів достовірною інформацією про підприємницькі можливості та ризики в регіонах.

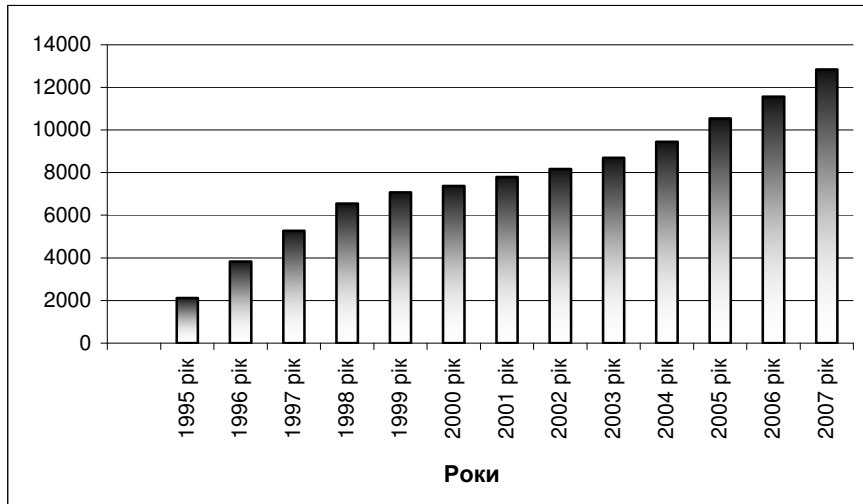
До регіонів, які були лідерами на 1995 р. за кількістю підприємств, що отримали ПІІ, належали: Дніпропетровська (166), Донецька (142), Львівська (358), Одеська (307) області та м. Київ (420). Дніпропетровська область залишалася лідером за кількістю підприємств, які отримали ПІІ протягом 1995–2006 рр. (див. рис. 9). Деяко змінився склад регіонів України за цим показником станом на 2007 р. Так, крім Дніпропетровської області, до них увійшли: Закарпатська, Львівська, Одеська області та м. Київ.

Рисунок 8.

Кількість підприємств, які брали участь у потоках ПІІ за 1995–2007 рр.

А. Кількість підприємств, які отримали ПІІ за 1995–2007 рр.

Б. Кількість підприємств, які вклали прямі інвестиції в економіку країн світу за 1995–2007 рр.

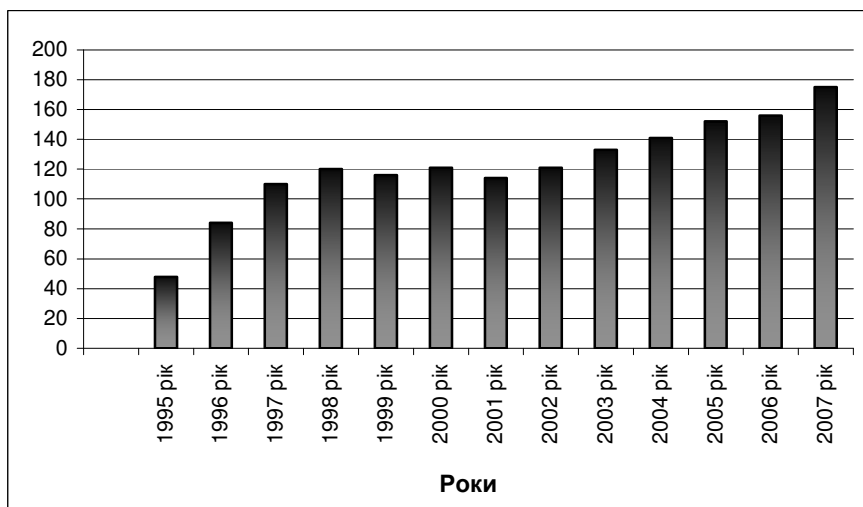
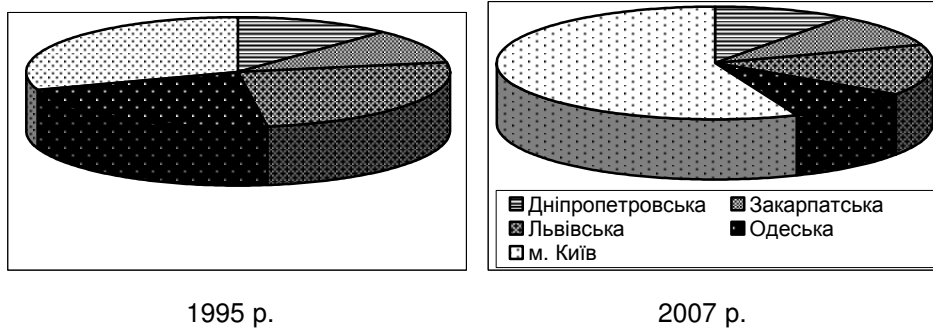

Рисунок 9.

Регіони-лідери за кількістю підприємств, які отримали ПІІ

До областей, підприємства яких отримали найменше ПІІ, належали Вінницька (13), Житомирська (5), Кіровоградська (11), Херсонська (5) області та м. Севастополь (10).

Змінилися у 2007 р. і регіони, підприємства яких отримали найменше прямих іноземних інвестицій, а саме: Кіровоградська (78), Луганська (129), Рівненська (133), Чернігівська (69) області та м. Севастополь (10). Варто пам'ятати про те, що кількісний показник щодо підприємств, які отримали ПІІ, не враховує якісного його змісту, тобто обсягів інвестицій у дані регіони.

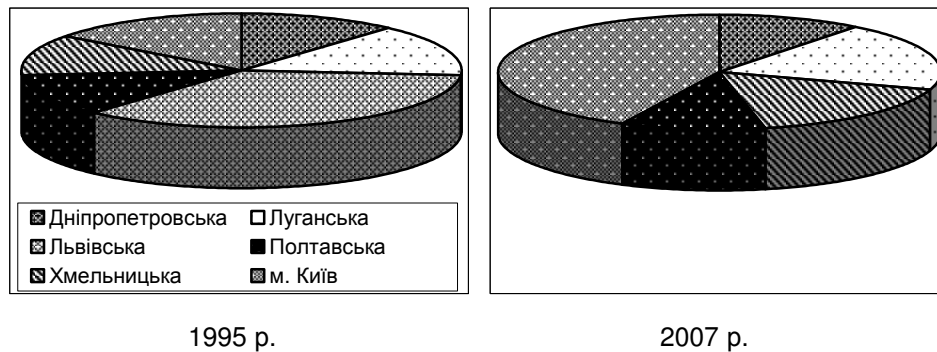
Регіони-лідери за кількістю підприємств, які отримали прямі іноземні інвестиції, є здебільшого і лідерами за кількістю підприємств, які вклали прямі інвестиції в економіку країн світу (див. рис. 10).

Так, до п'ятірки регіонів-лідерів за обсягами залучених інвестицій станом на 2007 р. належать Дніпропетровська (2331,9 млн дол. США), Донецька (837,1 млн дол. США), Київська (879,0 млн дол. США), Харківська (1015,4 млн дол. США) області та м. Київ (5538,2 млн дол. США).

Станом на 1995 р. до цієї п'ятірки належали Дніпропетровська (43,4 млн дол. США), Донецька (60,7 млн дол. США), Львівська (26,9 млн дол. США), Одеська (59,6 млн дол. США) області та м. Київ (120,7 млн дол. США). Проведений огляд регіонів України відносно залучених прямих іноземних інвестицій свідчить про те, що потоки ПІІ спрямовуються у промислово розвинуті регіони України: Дніпропетровська, а також існує тенденція розміщення ПІІ у регіонах, де є можливість транскордонної інтеграції, наприклад, Донецька, Харківська, Одеська, Львівська, Закарпатська області. Лідером за залученням прямих іноземних інвестицій є м. Київ. Значні потоки в м. Київ можна пояснити наявністю розвинутої інфраструктури, розвитком логістичних мереж, високий рівень за кількістю та якістю пропозиції фактору праці.

Рисунок 10.

Регіони-лідери за кількістю підприємств, які вклали прямі інвестиції в економіку країн світу

Отже, ми можемо сформувати рейтинг регіонів України в контексті залучених обсягів прямих іноземних інвестицій (див. табл. 6).

Найбільш привабливим для іноземних інвесторів є м. Київ, яке посідає перше місце в рейтингу протягом періоду 1995–2007 рр. До регіонів, які стали, порівняно з 1995 р., більш привабливими для іноземних інвесторів та характеризуються зростанням ПІІ у ці регіони, відносимо Волинську (24 місце в рейтингу в 1995 р. та 13 місце у 2007 р., відповідно), Харківську (21 місце в рейтингу в 1995 р. та 3 місце у 2007 р.) області та м. Севастополь (25 місце в рейтингу у 1995 р. та 16 місце у 2007 р.). Протилежна тенденція спостерігається в Кіровоградській (місце в рейтингу в 1995 р. та 2007 р. – 16 та 25, відповідно), Тернопільській (12 місце в рейтингу в 1995 р. та 26 місце у 2007 р.), Чернігівській (15 місце в рейтингу в 1995 р. та 24 місце у 2007 р.) областях.

Варто зазначити, що регіони-лідери за обсягами залучених прямих іноземних інвестицій посідають лідируючі позиції й у здійсненні прямих інвестицій за кордон, що зображено на рис. 11.

Як бачимо з рис. 11, тут мають місце суттєві регіональні диспропорції у процесі іноземного інвестування. Така ситуація є особливо показовою з огляду на те, що більшість інвестиційних проектів впроваджуються в секторах з високою оборотністю капіталу, а отже, швидкою окупністю та порівняно низькими ризиками. Йдеться насамперед про внутрішню торгівлю та харчову промисловість. З іншого боку, саме ці два сектори пропорційно представлені у структурі практично всіх регіонів України та не вимагають особливих, специфічних передумов на місцевості. Таким чином, можна стверджувати, що регіони конкурують між собою за залучення капіталу.

Таблиця 6.

Рейтинг регіонів України за обсягами залучених ПІІ

Регіон	1995 р.	2000 р.	2007 р.
Автономна Республіка Крим	13	8	8
Вінницька обл.	26	26	23
Волинська обл.	24	15	13
Дніпропетровська обл.	4	7	2
Донецька обл.	2	3	5
Житомирська обл.	20	20	17
Закарпатська обл.	9	12	11
Запорізька обл.	14	4	7
Івано-Франківська обл.	10	16	14
Київська обл.	8	2	4
Кіровоградська обл.	16	23	25
Луганська обл.	7	19	12
Львівська обл.	5	9	9
Миколаївська обл.	23	17	22
Одеська обл.	3	6	6
Полтавська обл.	11	5	10
Рівненська обл.	22	14	19
Сумська обл.	18	18	15
Тернопільська обл.	12	22	26
Харківська обл.	21	11	3
Херсонська обл.	27	21	20
Хмельницька обл.	17	25	21
Черкаська обл.	6	10	18
Чернівецька обл.	19	27	27
Чернігівська обл.	15	13	24
м. Київ	1	1	1
м. Севастополь	25	24	16

Практично всі регіони – лідери за структурою економіки належать до групи індустріальних, а це свідчить про те, що визначальним чинником розвитку регіонів наразі залишається сформована протягом десятиліть галузь важкої промисловості (при цьому екологічний вплив важкої індустрії на територію не розглядається). Одеська та Львівська області, які фактично можна вважати лідерами півдня та заходу України, належать до групи індустріально-аграрних регіонів. Стабільність складу регіонів-«лідерів», насамперед зумовлена параметрами розвитку регіонів (виробнича, транспортна та інша інфраструктури).

Рисунок 11.

Регіони-лідери за обсягами інвестованих прямих інвестицій за кордон у 1995 р. та 2007 р.

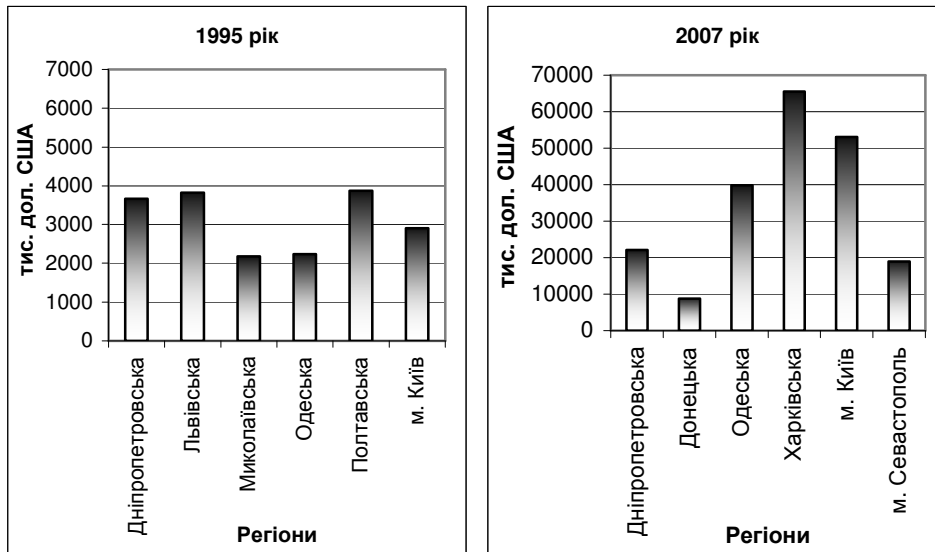
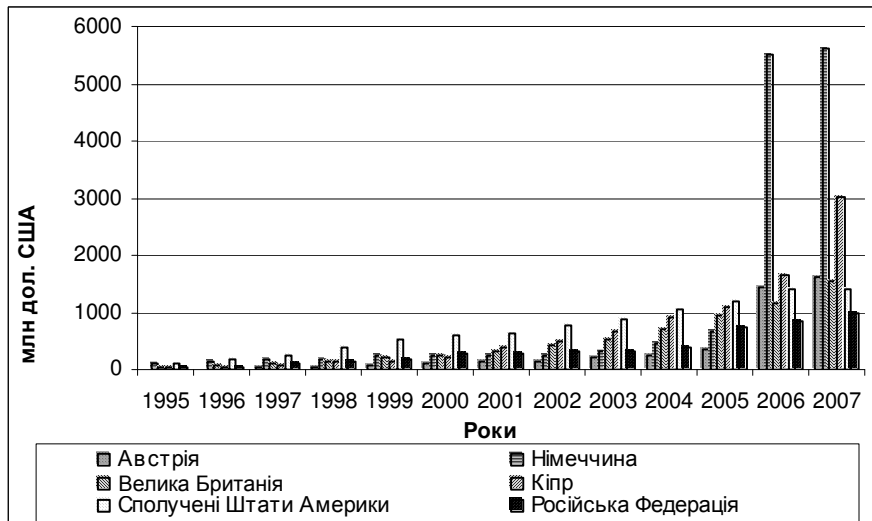

Рисунок 12.

Країни світу, які здійснили найбільше ПІІ в економіку України за період 1995–2007 рр.

В аналізі інвестиційної привабливості регіонів України є один нюанс, який полягає в тому, що де-юре реєстрація іноземного капіталу відбувається за місцем розташування головного офісу, який великий інвестор найчастіше розміщує в столиці.

Щодо географії ПІІ в економіку України та з неї, то до групи країн, які найактивніше здійснювали прямі іноземні інвестиції в економіку нашої держави, відносимо Німеччину, Російську Федерацію, Велику Британію, Сполучені Штати Америки, Австрію тощо (див. рис. 12).

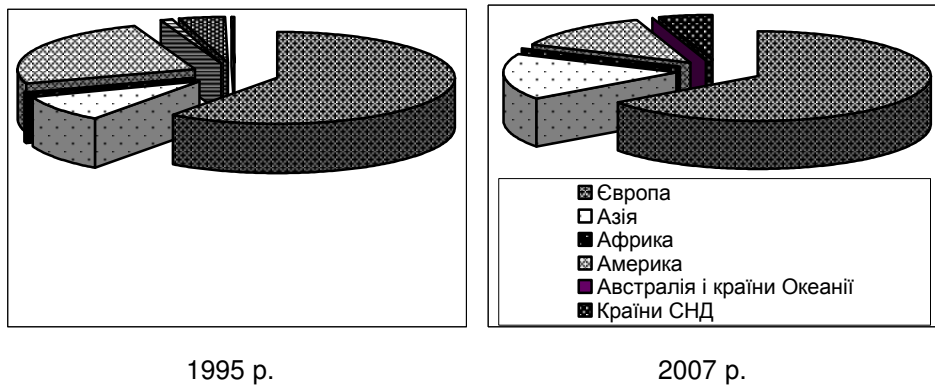
Ліва частина прямих іноземних інвестицій як у 1995 р., так і у 2007 р., надійшла з країн Європи¹ (1995 р. – 59,92; 2007 р. – 65,02%). Як видно з рис. 13, спостерігається тенденція до зростання прямих іноземних інвестицій з країн Європи.

Для кращого виявлення тенденцій участі регіонів країн світу у здійсненні ПІІ в економіку нашої країни сформовано їх рейтинг (див. табл. 7).

Як демонструє табл. 7, стабільну позицію щодо здійснення прямих інвестицій в Україну займають регіони країн Європи і СНД. Порівняно з 1995 р., суттєво змінилась ситуація з країнами Америки та Азії у процесах прямого інвестування. Так, значно зменшилась частка країн Америки в загальних потоках ПІІ в Україну, але водночас спостерігається тенденція до зростання майже вдвічі прямих іноземних інвестицій з країн Азії.

Рисунок 13.

Частка регіонів країн світу у потоках ПІІ в економіку України в 1995 р. та 2007 р.

¹ З 2000 р. дані щодо країн Балтії стосуються групи країн Європи.

Таблиця 7.

**Рейтинг регіонів країн світу в потоках ПІІ в економіку України
в 1995 р. і 2007 р.**

Регіон	1995 р.	2007 р.
Європа	1	1
Азія	3	2
Африка	6	5
Америка	2	3
Австралія і країни Океанії	5	6
Країни СНД	4	4
Країни Балтії	7	–

Важливим є дослідження за регіонами країн, які найактивніше здійснювали ПІІ в нашу країну. Дане дослідження розпочнемо з країн Європи. Характеризуючи країни Європи щодо здійснення ними прямих інвестицій в економіку України, варто зазначити, що лідерами тут є Австрія, Нідерланди, Німеччина, Велика Британія та Франція.

Обсяги прями іноземних інвестицій з країн Азії є значними і переважно здійснювалися такими країнами, як Ізраїль, Кіпр, Республіка Корея, Туреччина та Японія.

Лідером здійснення прямих інвестицій в економіку нашої країни був Кіпр, причому, починаючи з 1997 р., спостерігається постійний тренд до зростання потоків ПІІ з цієї країни.

Країни Африки у потоках ПІІ до України мають найнижчу частку серед інших регіонів і переважно в них найактивніше брали участь лише три країни: Ліберія, Маврикій та Сейшели.

Прямі іноземні інвестиції з країн Америки в економіку України надходили в основному зі Сполучених Штатів Америки, Канади, Аруби, Британських Віргінських островів. Сполучені Штати Америки та Британські Віргінські острови характеризуються стало зростаючим трендом до збільшення обсягів ПІІ в нашу країну. Дещо меншими темпами зростають ПІІ з Канади. Протягом 2006 р. активізувала свої операції ПІІ в економіку України Аруба.

Регіон Австралії та країн Океанії представлений у складі Австралії, Маршаллових островів та Нової Зеландії, які інвестували значні обсяги ПІІ у нашу країну.

Найактивнішим інвестором в економіку нашої країни є Австралія, і, хоча потоки ПІІ з цієї країни найбільших обсягів досягали в 1999 р., вони знов активізувалися протягом 2006 р.

Останнім регіоном країн, який ми досліджуватимемо, є країни СНД. Найбільше ПІІ в економіку України надійшло з Російської Федерації, причому особливо вони зросли протягом 2004–2006 рр. Значно менше здійснювали прямі інвестиції в нашу державу Білорусь, Казахстан, Молдова, Узбекистан.

Станом на 2007 р. сформувалася п'ятірка країн-лідерів зі здійснення прямих іноземних інвестицій в економіку України, до яких належать Німеччина, Австрія, Велика Британія, Кіпр, Російська Федерація.

Так, ПІІ з Німеччини станом на кінець 1994 р. становили 21% у загальному обсягу ПІІ в Україну, протягом декількох наступних років він значно зменшився, у 1999 р. та у 2004 р. він становив 7% (хоча відносно 1995 р. він зріс у 1999 р. – у 2,3 разу, у 2004 р. – у 6,5 разу), а вже у 2005 р. – 33% (відносно 1995 р. зріс у 54,3 разу) та у 2006 р. – 26,5% (відносно 1995 р. зріс у 55,5 разу).

Ще однією з країн-лідерів зі здійснення ПІІ в економіку нашої держави є Кіпр. Щодо особливостей здійснення аналізу потоків ПІІ із цієї країни, варто зазначити, що, враховуючи статус цієї країни як офшорної зони, значну частку інвестицій із цієї країни здійснюють українські інвестори, які попередньо трансферують свій капітал туди і, таким чином, вони можуть вважатися лише «умовно» іноземними інвестиціями. Потоки ПІІ з цієї країни характеризуються доволі високою динамікою, так порівняно з 1994 р. у 2006 вони зросли в 105,7 разу, хоча їх частка у загальному обсязі становила: у 1994 р. – 6%, у 1999 р. – 6,4%, у 2004 р. – 12,2%, у 2005 р. – 10%, у 2006 р. – 14%.

Австрія, як одна з країн п'ятірки лідерів, у 2006 р. інвестувала в Україну в 195 раз більше, порівняно з 1995 р., та її частка в загальних потоках ПІІ характеризується поступовим стабільним зростанням до 2005 р.: 1994 р. – 1,7%, 1999 р. – 2,7%, 2004 р. – 4%, 2005 р. – 8,5%, 2006 р. – 8%.

Велика Британія, як одна з країн-лідерів, у 2006 р. інвестувала в Україну в 46 рази більше, порівняно з 1995 р., та її частка в загальних потоках ПІІ становила: 1994 р. – 7%, 1999 р. – 3%, 2004 р. – 10,7%, 2005 р. – 7%, 2006 р. – 7,4%.

Щодо Сполучених Штатів Америки, то ПІІ, хоч і зросли у 2006 р. у 14,7 разу відносно 1995 р., але частка в загальних обсягах ПІІ зменшилась більш ніж у 3,5 разу, дана тенденція спостерігається з 1999 р.: 1995 р. – 20%, 1999 р. – 18%, 2004 р. – 13%, 2005 р. – 8,2%, 2006 р. – 6,7%.

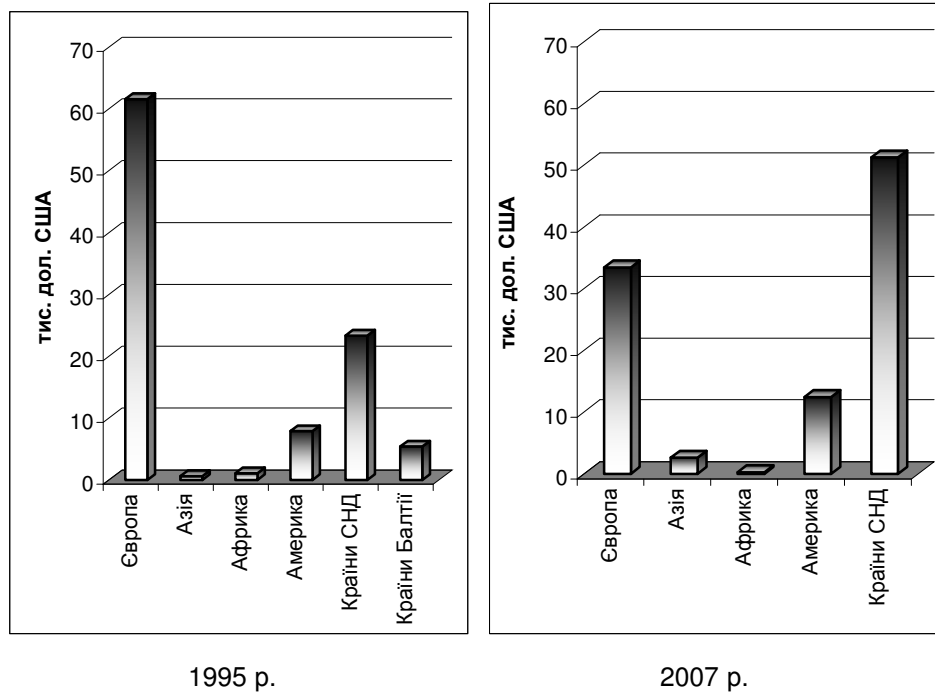
Ще однією з країн, для якої є привабливою Україна з точки зору ПІІ, є Російська Федерація. Тут спостерігається аналогічна тенденція, як і у випадку із США. Хоча ПІІ зросли, порівняно з 1995 р., у 51,4 разу, частка цієї країни в загальному обсязі останніми роками має тенденцію до зменшення: 1994 р. – 4%, 1999 р. – 8,8%, 2004 р. – 8%, 2005 р. – 5%, 2006 р. – 4,6%.

Якщо ж аналізувати потоки прямих інвестицій з економіки України, то зазначимо, що лівова частка таких інвестицій у 1995 р. спрямовувалася до країн Європи, у 2006 р. їхнє місце зайняли країни СНД. Дещо зросли потоки прямих інвестицій і до країн Азії (див. рис. 14).

Рисунок 14.

Частки регіонів світу в потоках прямих інвестицій з України в 1995 р. і 2007 р.

Змінились і пріоритети інвесторів з України щодо країн розміщення прямих інвестицій у Європі. Так, якщо у 1995 р. їх найбільше приваблювали Австрія (5% у загальному обсязі), Швейцарія (40%) та Угорщина (10%), то на початку 2007 р. вони більше надавали переваги Іспанії (6%), Польщі (11) та Великій Британії (6%).

Щодо регіону країн Азії, то тут спостерігається наступна тенденція: станом на 1995 р. єдиною країною, яка отримала значні прямі інвестиції з України, була Туреччина (0,6% від загального обсягу, для порівняння, у 2006 р. – 0,04%). Починаючи з 1995 р., доволі помітно активізували інвестори з України операції прямого інвестування до Кіпру, а з 1996 р. – у В'єтнам, які і є лідерами інвестиційної активності українських інвесторів станом на 01.01.2007 р.

Хоча Кіпр та В'єтнам належать до трійки країн, куди найбільше спрямовувалися прямі інвестиції з України, варто зазначити, що частка цих країн має тенденцію до зменшення, особливо, коли йдеться про В'єтнам. Так, у

2006 р. вона для В'єтнаму становила 7,2% (для порівняння, у 1999 р. – 16,6%), для Кіпру у 2006 р. – 2,0% (у 1999 р. – 2,4%).

Доволі незначна частка країн Африки в потоках прямих інвестицій з України, і станом на 01.01.2007 р. країнами-лідерами із залучення українських прямих інвестицій, є Єгипет і Сейшели, причому варто зазначити, що інтерес до останньої країни з боку українських інвесторів зріс протягом останніх двох років. Оскільки сам регіон країн Африки не є дуже привабливим для українських інвесторів, то і частка країн-лідерів із залучення прямих інвестицій з України є незначною: частка Єгипту в загальному обсязі становить 0,1%, Сейшел – близько 0,1%.

Станом на 1995 р. єдиною країною, у яку активно здійснювалися прямі інвестиції з України, були Сполучені Штати Америки (7,9% у загальному обсязі), а станом на 2007 р. першість у даному регіоні отримала Панама (9% у загальному обсязі). Зменшилась частка США в загальному обсязі прямих інвестицій з України, яка у 2006 р. становила 2,6%.

Щодо країн СНД, то як станом на 1995 р., так і на 2007 р. лідером тут є Російська Федерація.

Загалом, на сьогодні ситуація, яка склалась в Україні відносно прямих іноземних інвестицій, не надто втішна. Це зумовлено передусім відсутністю ефективної стратегії (політики) із залучення ПІІ.

Отже, обсяги ПІІ у світовій економіці мають тенденцію до зростання і можуть у перспективі перевищити в декілька раз показники, які мали місце в попередніх періодах. Це пов'язано з тим, що:

- глобалізаційні процеси у світовому господарстві активізуються щороку, а отже, зростає кількість країн, які беруть участь у них;
- сьогодні зростає кількість регіональних об'єднань та кількість країн, які беруть участь у них;
- активізуються процеси інтернаціоналізації виробництва і капіталу, причому в таких процесах ключову роль відіграють транснаціональні компанії та інші види організації діяльності суб'єктів господарювання за межами країни їх походження.

На жаль, сьогодні у дослідників та управлінців немає перспективного бачення того, як використовувати переваги глобалізації, одночасно уникаючи її негативних наслідків. Так, одним з останніх є безпрецедентне посилення і зростання жорсткості конкуренції. Звичайно, боротьбу потужних ТНК за збереження позицій на світовому ринку можна розглядати як позитивний процес підвищення якості товарів і послуг, зниження цін і раціоналізація структури виробництва в глобальному масштабі. Негативна сторона проблеми полягає в ціні, які доводиться платити виробникам і населенню за міжнародну конкуренцію, яка набуває жорсткіших рис. Зниження витрат і

покращення якості, не кажучи вже про рекламу та освоєння ринків, вимагають чималих витрат.

Для України важливим є впровадження ефективної стратегії залучення та використання ПІІ, причому обов'язкової диверсифікації вимагає формування привабливого інвестиційного середовища з урахуванням специфічних особливостей регіонів нашої країни.

Література

1. World Investment Report 2008: Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge
2. www.ukrstat.gov.ua.
3. www.unctad.org.
4. Вовк С. В. Процессы транснационализации производства и капитала // Экономика: проблемы та практика: Збірник наукових праць. – Випуск 230: В 3 т. – Т. II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С. 293–302.
5. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у 1995–2006 роках / За ред. Головка В. А. Статистичний збірник. Державний комітет статистики України. – К., 2007. – 105 с.
6. Куриляк В. Є. Міжнародний менеджмент. – Тернопіль: Карт-Бланш, 2004. – 268 с.
7. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. (Пер. И. И. Скворцова-Степанова). Т. 1. Кн. 1. Процесс производства капитала. – М.: Политиздат, 1978. – 343 с.
8. Слука Н. Глобальный город в системе мирового хозяйства // Международная экономика. – 2006. – № 3. – С. 10–27.
9. Статистичний щорічник України за 2006 рік / За ред. Осауленка О. Г. – Державний комітет статистики України. – 554 с.
10. Субботин А. Перспективы глобального рынка // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 1. – С. 75–80.
11. Эльянов А. Развивающиеся страны в мировой экономике: тенденции и проблемы // Мировая экономика и международные отношения. – 2007. – № 2. – С. 3–15.

Стаття надійшла до редакції 7 квітня 2009 р.